

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal
E-ISSN: 2602-3792
Haziran/ June 2021/ 5 (2): ss-pp 236-255

Arap Dilinde Taaccüb İfade Eden Kalıplar

Common Uses That Express Confusion in the Arabic Language

Mehmet Candan

Arş. Gör., AYBÜ, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
Res. Asst., AYBU, Faculty of Islamic Studies, Dept. of Basic Islamic Studies

Ankara/Türkiye, m.candan766@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0154-8655>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Derleme Makalesi / Review Article

Geliş Tarihi / Date Received: 1 Mayıs/ May 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 9 Haziran/ June 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran/15 June 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz- Haziran/ Summer-June

DOI: 10.46595/jad.934489

Cite as / Atıf: Candan, Mehmet. "Arap Dilinde Taaccüb İfade Eden Kalıplar",
Journal of Analytic Divinity, 5/2 (June 2021): 236-255.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.org.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Copyright © Published by Özcan Güngör, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami
İlimler Fakültesi / Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies,
Ankara-Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Taaccüb diğer bir ifadeyle hayrete kapılma insan doğasının bir parçasıdır. Bu duygunun ifade edilmesi için her dilde kendine özgü kalıp ve kavramlar geliştirilmiştir. Arap dilinde de bu türden kalıplar oldukça fazladır. Bu makalede Arapların taaccüb için kullandıkları kalıp ifadeler ele alınmıştır. Arap dilinde birçok taaccüb ifadesi aslında zem ifade eden bir kullanımın kendi anlamından soyutlanarak bir taaccüb ifadesine dönüştürülmesi ile geliştirilmiştir. Bu türden ifadelere hadis metinlerinde ve klasik Arap edebiyatında da sıklıkla karşılaşılmakta ancak taaccüb manaları göz ardı edilip yanlış bir çeviri yapılmaktadır. Makalemizde bu türden ifadeler ele alınıp doğru çevirinin nasıl yapılacağı konusunda bilgiler verilmiştir.

Arap dilinde taaccüb için kullanılan ifadelerin tespitinde İbn Sîde'nin (ö. 458/1066) *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-a'zam* eserinden sıklıkla yararlanılıp bu kullanımların klasik Arap şiirlerinde ve hadis metinlerindeki yansımaları incelenmiştir. Bu bağlamda birçok kullanım için şiirlerden ve hadislerden örnekler verilmiştir. Makalenin bu türden tabirlerin anlaşılması ve doğru aktarılması konusunda bir boşluğu dolduracağı ve yeni ufuklar kazandıracığı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Taaccüb, Nida, İstiğase, İstifham, İsim Fiiller

Abstract

Taaccüb, in other words, being amazed is part of human nature. In order to express this feeling, unique patterns and concepts have been developed in each language. Such patterns are also quite common in the Arabic language. In this article, the phrases used by the Arabs for taaccüb are discussed. Many taaccüb expressions in the Arabic language have actually been developed by abstracting from its meaning and transforming it into a taaccüb expression. Such expressions are frequently encountered in hadith texts and classical Arabic literature, but their meanings are ignored and a wrong translation is made. In our article, information is given on how to make the correct translation by handling such expressions.

In the determination of the expressions used for taaccüb in the Arabic language, the reflections of these uses in classical Arabic poems and hadith texts were examined by frequently using the work of Ibn Sîde's (d. 458/1066) *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-a'zam*. In this context, examples from poems and hadiths are given for many uses. We hope that our article will fill a gap and gain new horizons in understanding and conveying such terms correctly.

Keywords: Taaccüb, Nida, Istigase, Istifham, Noun Verbs

Giriş*

Taaccüb, şaşkınlık uyandıran, hayrete düşüren bir olay karşısında insanların doğal olarak ortaya koyduğu gayri ihtiyarî bir duygudur. Böylesi bir duygu, elbette kendini ifade edecek bir anlatıma ya da bir tepkiye ihtiyaç duymaktadır. Doğal olarak gelişen bu duyguyu ifade etmek adına her kültürden farklı topluluklar belirli kavramlar ve tabirler geliştirmişlerdir. Arap dilinde de bu türden bir duygu karşısında geliştirilmiş olan bazı kalıp ifadelerin olması kaçınılmazdır. Ayrıca Arap dilinin muazzam kelime zenginliğini göz önüne alındığında taaccüb için kullanılan kavram ve ifadelerin bir hayli fazla olduğu söylenilebilir.

Arap dilinde taaccüb için kullanılan ifadelerin bazıları tamamen taaccüb anlamına has ifadelerdir. Bu ifadelerin başında ما أَفْعَلُهُ ve أَفْعَلُ بِهِ kalıpları gelmektedir. Kuran'ı Kerim'de de sıklıkla kullanılan bu kalıplar tamamen taaccüb ifade ederler. Örn; *فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ* "Ateşe karşı ne kadar dayanıkludurlar!"¹ *أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا* "Bize gelecekleri gün ne güzel işitecekler ve ne güzel görecekler!"² Her iki ayette de verilen kalıplar taaccüb ifade etmektedir. Bazı kalıplar ise yalnızca kendilerinden böylesi bir anlam kastedildiğinde taaccüb ifade etmektedir. Örn; İstifham için kullanılan "ا" harfi aşağıdaki şiirde taaccüb ifade etmektedir.

تَشْوَلُ وَصَكَّتْ صَدْرَهَا بِيَمِينِهَا أَبْعَلِي هَذَا بِالرَّحَى الْمُتَقَاعِسِ

"Kadın (beni değirmende un öğütürken) görünce göğsüne eliyle vurarak "Bu değirmende ki üşengeç adam mı benim kocam!" dedi.

Basralı meşhur dil bilgini Müberred (ö. 286/900) bu şiirdeki "أَبْعَلِي" ifadesinin; kadının, kocasını tembel ve uyuşuk bir biçimde gördüğü andaki uğradığı şaşkınlığı ifade etmek için kullandığını belirtmiştir.³

Arap dilinde taaccüb için kullanılan kalıpları sınırlamak elbette doğru olmaz. Zira taaccüb bir duygu olduğundan, duygular herhangi bir ifadede vurgu yapmak suretiyle de ifade edilebilir. Örn; *كَيْفَ حَالِكَ* "Nasılsın?" sorusunda "كَيْفَ" edatı tamamen bir soru anlamı taşımakta, taaccüb ile ilgisi bulunmamaktadır. Ancak *كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أُمُوتًا فَأَحْيَاكُمْ* "Yok iken sizi var eden Allah'ı nasıl inkâr edersiniz!"⁴ ayetinde ise "كَيْفَ" edatı vurgu ile taaccüb anlamı kazanmıştır. Bu örnekte olduğu gibi vurgu birçok edata, birçok ifadeye taaccüb anlamı kazandırabilmektedir. Ancak "كَيْفَ" gibi bazı kullanımlar vardır ki sıklıkla taaccüb için kullanılmaktadır.

* Bu çalışma yazarın *Arap dilinde taaccub üslubu ve Kur'an-ı Kerim'de örnek kullanımı* adlı Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), el-Bakara 2/175.

² Altuntaş- Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meali*, Meryem 19/38.

³ Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Ezdi es-Sümâli el-Müberred, *el-Kâmil fi'l-edeb (fi'l-luğa ve'l-edeb)* thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim (Kahire: Darü'l-fikri'l-Arabi, 1997), 1/34.

⁴ Altuntaş - Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meali*, 2/28.

1. Taaccübün Tanımı

Taaccüb kelimesi عجب kökünden türetilmiştir. العجب; alışılmadık bir durum karşısındaki şaşkınlıktır. العجب; kibir ve kendini beğenmektir. الاستعجاب ise; çok şiddetli şaşkınlık anlamına gelmektedir.⁵ Zebîdî'ye (ö. 1205/1791) göre ise ; kişinin tanımadığı habersiz olduğu bir şey ile karşılaşması sonucu uğradığı şaşkınlıktır.⁶ Abbas Hasan *en-Nahvü'l-Vâfi* adlı eserinde ise taaccüb hakkında şunları söylemiştir. "Taaccüb; sezgisel bir histir. Kişi nadir, benzersiz ve sebebini bilmediği bir durum ile karşılaştığında bu his harekete geçer. Bunun neticesinde de bu içsel sezgi insanın yüzünde bir belirti oluşturur. Arapların söylemiş olduğu Bunun neticesinde de bu içsel sezgi insanın yüzünde bir belirti oluşturur. Arapların söylemiş olduğu *'Sebeb bilindiğinde taaccüb yok olur'* sözleri de taaccübün bu yönüyle bağlantılıdır."⁷

2. Taaccüb İçin Kullanılan İfadeler

2.1. أَفْعَلٌ بِهِ ve مَا أَفْعَلَهُ Kalıpları

Bu iki kalıp yalnızca taaccüb manasına has olan kalıplardır. Fiilden türetildikleri için müştaktırlar. Her iki kalıbın da fiile kattıkları anlam aynıdır. Bazı dil bilginleri زيادة الحروف تدل على زيادة المعنى "harflerin çokluğu mananın çokluğunda delalalet eder" kaidesinden yola çıkarak أَفْعَلٌ بِهِ kalıbının أَفْعَلٌ بِهِ kalıbından daha fazla taaccüb ifade ettiğini iddia etmişlerdir. Bu kalıpların fiilden türetilmesine örnek vermek gerekirse; صَبَرَ (Sabretti) fiili مَا أَصْبَرَهُ veya أَصْبَرَ بِهِ kalıbına sokulduğu zaman "Ne acayip sabretti!" gibi bir anlam kazanacaktır. Herhangi bir fiili, aşağıda sıralanan koşullara uydukları müddetçe bu iki kalıba sokarak taaccüb manası elde edebilir.

- Fiili olmayan isimlerden bu iki kalıp elde edilemez. Örn; حمار (Eşek) kelimesi kendisi ile aynı kökten olan bir fiili olmadığı için مَا أَحْمَرَهُ (Ne acayip eşekleşti) gibi bir kullanım doğru değildir.⁸

- Üç harften fazla olan fiillerin mevcut yapıları ile bu iki kalıp türetilemez. Ancak امتأى gibi fiiller üç harften fazla olmalarına rağmen kural dışı olarak bu iki kalıba sokulabilmektedirler. Örn; Beş harfli اِفْتَقَرَ (Muhtaç oldu) fiili مَا أَفْقَرَنِ إِلَى اللَّهِ (Allah'a ne kadar muhtacım!) şeklinde kullanılabilir.⁹ Bunların dışında dört, beş ve altı harfli fiiller bu iki kalıba sokulmak istendiklerinde kendilerinden önce yardımcı bir fiil getirilmeli daha sonra fiilin mastarı yardımcı fiilin mefulü yapılmalıdır. Örn; Dört harfli olan مَا أَكْرَمَ ifadesi مَا

⁵ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beirut: Dâru Sâdır, 1414), "acb", 1/580.

⁶ Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, thk. Komisyon (Dâru'l-Hidâye, ts.), "acb", 3/318.

⁷ Abbas Hasan, *en-Nahvü'l-vâfi* (Kahire: Dâru'l-maârif, 1973), 3/339.

⁸ Abduh Alî İbrâhîm er-Râcihî, *et-Tatbîku'n-Nahvî* (Beirut: Dâru'n-nahdati'l-Arabiyye, t.y), 90.

⁹ Râcihî, *et-Tatbîku's-Sarfi*, 90-91.

زَيْدٍ şeklinde taaccüb yapılabilir.¹⁰ Fiilimizin başına getireceğimiz yardımcı fiiller genelde أَكْثَرُ، أَقْبَحُ، أَصْغَرُ، أَحْقَرُ، أَعْظَمُ، أَقْلُ، أَكْبَرُ، أَوْضَعُ gibi fiillerden oluşmaktadır.¹¹

• ليس، عسى، بئس، نعم gibi camit (Çekimsiz) fiillerden bu iki kalıp türetilemez. Fiillerin bu iki kalıba sokulabilmeleri için müştak (çekimli) olmaları gerekmektedir.¹²

• Meçhul kullanıma has fiillerde kendi mevcut yapıları ile bu iki kalıp türetilemez. هُرِعَ (acele etti, edildi) دُهِنَتْ (dehşete düştü) زُهِيَ (övündü) gibi fiiller sadece meçhul yapıda kullanıldıklarından taaccüb kalıplarına sokulamazlar. Yine de bu fiiller مَا أَفْعَلَهُ ve مَا أَفْعَلُ بِهِ formuna sokulmak istenildiklerinde, başlarına yardımcı fiil getirilir. Kendileri de masdariyye 'sına bitişik olarak kullanılır. Örn; مَا أَفْبَحَ مَا زُهِيَ الْمُؤْمِنُ (Müminin kendiyile övünmesi ne kadar çirkindir!)¹³

• Nakıs fiillerden mevcut yapıları ile bu iki kalıp türetilemez. Nakıs bir fiil bu iki kalıba sokulmak istediğinde başlarına bir yardımcı fiil getirilir. Daha sonra nakıs fiilin mastarı yardımcı fiilin mefulü yapılıdır. Örn; مَا أَفْصَحَ كَوْنُ زَيْدٍ حَظِيئًا "Zeyd'in hatipliği ne kadar da fasihtir!"¹⁴

• Olumsuz fiillerden olumsuz halde iken bu iki kalıp türetilemez. Bu iki kalıba sokulmak istendiklerinde kendilerinden önce bir yardımcı fiil ve yardımcı fiilden sonra da لَا + أَنْ = أَلَا getirilir. Örn: لَا يَفُوزُ الْمُهْمَلُ "ihmalkâr başarılı olmaz" bu terkip مَا أَفْعَلَهُ kalıbına sokulacağı zaman مَا أَجْدَرَ أَلَا يُفُوزُ الْمُهْمَلُ "İhmalkâr başarmamaya ne kadar da layık!" şeklini almaktadır.

• Sıfat-ı müşebbehesi فَعْلَاءُ - أَفْعَلُ olan fiillerden bu iki kalıp türetilemez. Örn; خَضِرَ (yeşerdi) fiili sıfatı müşebbehesi أَخْضَرَ - خَضِرَاءُ şeklinde geldiğinden مَا أَفْعَلَهُ ve مَا أَفْعَلُ بِهِ kalıplarına sokulamazlar. Ancak bu türden fiiller yardımcı bir fiil yardımıyla bu kalıplara sokulabilmektedirler. Örn; sıfat-ı müşebbehesi أَحْمَرُ أَحْمَرَاءُ şeklinde gelen حَمَرَ fiili, مَا أَشَدَّ حُمْرَةَ زَيْدٍ "Zeyd ne kadar şiddetli kızardı!" şeklinde yardımcı fiil ile taaccüb kalıbına sokulabilmektedir.¹⁵

Nahiv Alimleri sıfat-ı müşebbehesi فَعْلَاءُ - أَفْعَلُ olan bir kelimenin مَا أَفْعَلَهُ kalıbına sokulamamasına sebep olarak; bu kalıpların ism-i tafdil sığalarının da أَفْعَلُ vezninden geldiğini belirtmiş ve taaccüb ile tafdil sığalarının ortak bir kalıp kullanmalarının engellenmesini göstermişlerdir. Bundan dolayı sıfat-ı müşebbehesi فَعْلَاءُ - أَفْعَلُ olan bir kelimenin hem ismi tafdilinin hem de taaccüb sığasının aynı olmasının önüne geçilmiştir. Ancak Küfe'li dilciler aksi görüştedirler. Onlara göre bu türden fiillerin hem taaccüb hem de tafdil sığaları aynı olsalar bile kullanılabilir. Gerekçe olarak ise Arapların, sıfat-ı müşebbehesi فَعْلَاءُ - أَفْعَلُ olan bazı fiilleri ism-i tafdil kalıbını kullandıklarını göstermişlerdir. Örn; أَبْيَضَ مِنَ اللَّبَنِ "Sütten daha beyaz" gibi ifadeler Araplar arasında oldukça yaygın olarak

¹⁰ Abdülhâdi Fudayl, *Muhtasarü'n-Nahv* (Cidde: Daru'ş-Şuruk, 1980), 213.

¹¹ Şabân Sâdoğlu, *Mu'azzah Sarf İlmi* (İstanbul: el-Mektebetü'l-Mahmûdiyye, ts.), 1/60.

¹² Hasan, *en-Nahvü'l-vâfi*, 3/349.

¹³ Râcihi, *et-Tatbîku'n-Nahvî*, 92.

¹⁴ Abdullah b. Salih el-Fevzân, *Delîlu's-Sâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Bureyde: Dâru'l-Müslim, 1999), 2/112.

¹⁵ Râcihi, *et-Tatbîku'n-Nahvî*, 92.

kullanılmaktadır. Oysaki أبيض أبيض ism-i tafdilinin sıfat-ı müşebbehesi بيضاء بيضاء şeklinde gelmektedir.¹⁶

2.2. Nida ile Yapılan Taaccüb

Nida: “أدعو” (Sana sesleniyorum seni çağırıyorum) fiili yerine geçecek bir harf ile karşıdaki kişiye seslenmektir.¹⁷ İbn Hişâm nida hakkında “Sen birine يا عبد الله Ey Abdullah! dediğinde ona أدعو عبد الله demiş olursun”¹⁸ demektedir. Nida harfleri beş tanedir. Bunlar: يا، أي، الألف harfleridir.¹⁹

Taaccüb için kullanılan nida ile istiğase (yardım isteme) anlamında kullanılan nida birbirlerine şekil yönünden oldukça benzemektedir. Çoğu zaman bu farklı olan iki kullanım birbirlerine karıştırılabilmektedir. Bundan dolayı İstiğase konusuna değinmekte fayda görmekteyiz.

2.2.1. Nida-i İstiğase

İstiğase ; sıkıntıda olan birisinin, kendisini sıkıntıdan kurtarması için birine seslenip yardım istemesidir.²⁰ İstiğase yapmak için kullanılan nida harfi yalnızca “يا” harfidir. “يا” Harfinden sonra başında fethalı bir “ل” bulunan mecrur bir isim getirilir. “Ey zenginler! Fakirlerin yardımına koşunuz!”

Şayet müstegase mütekellim يا لي للملهوف ل harfi mecrur olarak okunur. “Ey ben! Tasalı olanın yardımına koşayım”

Taaccüb anlamında kullanılan nida ile İstiğase anlamında kullanılan nida lafız ve mana olmak üzere iki açıdan birbirlerine benzerler.

a) Lafız Yönünden:

- Her ikisi de sadece “يا” harfi ile kullanılır.
- Her ikisinin başında da fethalı bir ل harfi olur. İstiğase de bu ل harfinin fethalı olması gerekirken taaccübte ise fethalı ya da kesreli olması caizdir. يا للبحر de caizdir.
- Her ikisinde de ل harfinden sonra gelen isim mecrur olur. İstiğase ye örnek; يا للناس (Ey İnsanlar! Boğulanın yardımına koşun.) taaccübe örnek; يا للبحر (Vay canına! Ne deniz ama!)
- Her ikisinde de ل harfi hafzedildiğinde ل’ dan sonra gelecek olan ismin sonuna med ا’ i getirilir. Bu hususa İbn Malik *el-Elfiye* adlı kitabında da değinmiştir.

ولام ما استغيت عاقبت ألف ومثله اسم ذو تعجب ألف

¹⁶ Fevzân, *Delîlu’s-Sâlik*, 2/113.

¹⁷ Abdulfettah Besyûnî, *‘İlmu’l-Me’ânî: Dirâse Belâğiyeye ve Nakdiyye li-Mesâilil-Me’ânî* (Suudi Arabistan: Daru’l-Meâlimi’s-Sekafiyye, 1998), 114.

¹⁸ Cemâluddîn ‘Abdullah İbn el-Ensârî İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri’z-Zeheb fi Ma’rifeti Kelâmil-‘Arab* (Mısır: Matbâ-i Sâ’adet, 1965), 215.

¹⁹ Âbdulaziz Âtik, *‘İlmu’l-Meâni* (Beirut: Daru’n-Nahdati’l-Arabiyye, 2009), 116.

²⁰ Muhammed b. el-Hasen el-Esterâbâdî, *Şerhu’l-Kâfiye* (Beirut: Daru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1998), 180.

“Müstegase olan kelimenin lam’ı yerine kelimenin sonuna elif getirilir. Aynı şekilde taaccüb için kullanılan Münadanın sonuna da elif getirilir.”²¹

İstiğase ye örnek; يَا أَحْمَدُ زَيْدٌ (Ey Ahmet! Zeyd’e yetiş.) Taaccübe örnek; يَا حُسْنًا (Vay! Ne muhteşem bir güzellik)

Bu kullanımda bazen kelimelerin sonları ha-i sekte ile bitebilir. يَا أَحْمَدُ هـ ve يَا حُسْنًا هـ gibi.

b) Mana Yönünden: Hem İstiğase hem de taaccüb anlamında kullanılan nida anlamsal olarak birbirlerine bir açıdan bezemektedirler. Her iki kullanımın ortak noktası; büyük bir olay karşısında verilmiş olan tepkiler olmalarıdır. Önceki misallerden de anlaşılacağı gibi her iki üslupta da duygusal bir ivmelenme ve hayrete kapılma söz konusudur.²²

İstiğase anlamında kullanılan nida ile taaccüb anlamında kullanılan nida arasında ki en bariz farklılık, İstiğase ’de kendisinden yardım istenilen (Müstegase) varken taaccübte böyle bir ifade yoktur. Örneğin يَا لِنَاسٍ لِلْغَرِيقِ örneğinde, kendisi için yardım istenilen لِلْغَرِيقِ v.b. bir ifade يَا لِلْبَحْرِ gibi bir taaccüb ifadesinde bulunmamaktadır.

2.2.2. Taaccüb İçin Kullanılan Nida Kalıpları

2.2.2.1. يَا لَلْبَهِيَّةِ، يَا لَلْأَفِيكَةَ، يَا لَلْمُضِيَّةِ Kalıpları

Bu üç kalıp Arapların büyük bir iftira karşısında kulanmış oldukları ifadelerdir. “Vay! Ne büyük iftira” gibi bir anlam ifade etmektedirler.²³

İbn Manzur *Lisânü'l-‘Arab* adlı eserinde bu üç ifadenin başında ki ل harfi için, mansub olduğunda bu kalıpların istiğase anlamına geleceğini mecrur olduğunda ise bu kalıpların taaccüb ifade edeceğini belirtmiştir.

Bu üç ifade yaygın olarak avam arasında kullanılmakta iken klasik Arap şiirlerinde bu kalıplara pek rastlanılmamaktadır.

2.2.2.2. يَا لَلْعَجَبِ Kalıbı

Taaccüb için kullanılan bu ifade taaccübte mübalağa yapmak kastı ile kullanılmaktadır. Genelde çok şaşırtıcı bir olay karşısında kullanılır.²⁴

Suyûtî, “Araplar şaşkınlık uyandıran bir olay karşısında يَا لَلْعَجَبِ ifadesini, büyük bir su ile karşılaştıklarında ise يَا لَلْمَاءِ “Vay be! Ne su ama” ifadesini kullanırlar” demiştir.²⁵

²¹ Ali b. Muhammed Nureddin el-Eşmûnî, *Şerhu'l-Eşmûnî alâ Elfiyeti İbn Mâlik* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419), 3/54.

²² Celâluddîn Abdurrahman b. Ebîbekr es-Suyûtî, *Hem'u'l-Hevâmi' fî Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'*, thk. Abdulhamîd el-Hindâvî (Mısır: el-Mektebetü't-Tevkîfiyye, ts.), 2/69.

²³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*. "efk", 2/13.

²⁴ Hasan, *en-Nahvü'l-vâfi*, 4/87.

²⁵ Ebû Bîşr Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî Sibeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 1408/1988), 2/217.

Bazen لَّلْعَجِبِ ifadesinin başındaki ل harfi hazfedilip ondan bedel olarak sonuna ا getirilir. يا عَجِبًا şeklinde kullanılır.

ولامٌ ما استغيث عاقبت ألفٍ ومثله اسمٌ ذو تعجبٍ ألفٍ

“Müstegase olan kelimenin lam’ı yerine kelimenin sonuna elif getirilir. Aynı şekilde taaccüb için kullanılan Münadanın sonuna da elif getirilir.”²⁶

2.2.2.3. يا عَجِبًا Kalıbı

Bu kalıp nida harfi olan “يا” ve mensup bir mastâr olan “عجبا” kelimelerinden türemiştir. Bu kâlip taaccübte mübalağayı ifade etmek için kullanılır.²⁷

Vücudunda kaşıntı yapan mantarlar çıkan bedeviye mantarların üzerine tükürmesi gerektiği söylenince, şaşkınlıkla bu şiirini dile getirmiştir;

يا عَجِبًا هَذِهِ الْفَلَيْقَةُ هَلْ تَغْلِبِينَ الْقُوْبَاءَ الرَّيْقَةَ

“Şu şaşılmalı olay ne tuhaftır. Hiç egzama hastalığına tükürük galip gelir mi?”²⁸

İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360) bu kalıbın bazen, يا يزيدا gibi istigâse kullanımında olduğu gibi sesi uzatmak adına sonunun medli kullanıldığını belirtmiştir. يا عَجِبًا gibi. Bazı âlimler bu şekilde medli kullanımı (يا لالاسف) kalıbının daha fazla üzüntü ifade edilmek istendiğinde يا أسفى şeklinde kullanımına, Örneğin; وَقَالَ يَا أَسْفَى عَلَى يُوسُفَ “Vah! Yûsuf’a vah!” dedi²⁹ (يا للويل) ifadesinin ise ويلي يا şeklinde kullanımına, örneğin; يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَخَذْ فُلَانًا خَلِيلًا “Eyyvah! Keşke falancayı kendime dost edinmeseydim!”³⁰ kıyas ederek, taaccübte daha fazla mübalağa yapma kastı taşıdığını söylemişlerdir.³¹

2.2.2.4. يا لَهْ ve يا لَكَ Kalıpları

Araplar taaccüb anında bu iki kalıbı ya oldukları gibi يا لَكَ ve يا لَهْ şeklinde ya da zait bir من harfi ceri ekleyerek يا لَكَ مِنْ veya يا لَهْ مِنْ şeklinde kullanmışlardır.

Rivayet olunur ki Tarafa bin Abd daha çocukken amcası ile yolculuğa çıkar. Mamer’e ulaştıklarında Tarafa kuş avlamak için tuzak kurur. Kurduğu tuzağın etrafına buğday taneleri serpiştirir. Uzunca bir süre bekler ancak te bir kuş bile yaklaşmaz. Tuzağı sökü gitmeye karar verdiğinde kuşlar doluşup buğday tanelerini yemeye başlarlar. Bunun üzerine Tarafa olanları hayretle izleyip, daha sonra darbı mesele dönüşecek olan şu dizileri söyler.

يا لَكَ مِنْ قَبْرَةٍ بِمَعْمَرٍ ... خِلا لَكَ الْجَوِّ، فَبِضِي وَاصْفِرِي

قَدْ رُفِعَ الْفُحُّ، فَمَاذَا تَحْدَرِي؟ ... وَنَقْرِي مَا شِئْتَ أَنْ تُنْقَرِي

²⁶ Eşmûnî, Şerhu’l-Eşmûnî, 3/54.

²⁷ Hasan, en-Nahvü’l-vâfi, 4/87.

²⁸ Necmü’l-eimme Radiyyüddîn Muhammed b. el-Hasen el-Esterâbâdî el-Garavî es-Semnâkî Radî el-Esterâbâdî, Şerhu’ş-Şâfiye (Beirut: Darü’l-Kütübü’l-İlmiyye, ts.), 4/399.

²⁹ Hasan Basri Çantay, Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm (İstanbul: İslam Mecmuası Yay., 1985), Yûsuf 12/84.

³⁰ Çantay, Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, Furkân 28.

³¹ Fadil Salih es-Samarrai, Meâni’n-Nahv (Ürdün: Darü’l-fikr, 2000), 4/291.

قد ذهب الصَّيَّادُ عنك، فابشري، ... لا بدَّ يوماً أن تُصادي، فاصبري

“Mamer’de ki tarla kuşu. Hayret sana! (Bak) Gökyüzü senin için bomboş, yumurtlayıp cıvıldasına. Tuzakta kaldırıldı korkun niye. Dilediğin kadar (yiyeceklerini) gagala. (Bak) Avcılarda gitti ne mutlu sana. Bir gün elbet avlanacaksın sabret!”

Şiirde kullanılan يَا لِكِ tabirinde ki “lam” harfi i taaccüb anlamını ifade etmektedir.³²

2.2.2.5. Kalıpları يا شيء ما لي، يا شيء ما لي، يا شيء ما لي

İbn Manzûr يَا شَيْءٍ مَا لِي kalıbı için “Arapların kaçırdıkları şeyler için duydukları üzüntüyü ifade eden bir kalıp” demiştir. يَا شَيْءٍ مَا لِي ifadesi taaccüb ifade etmektedir. Zebidi “bu kalıp ya bazılarının ifade ettiği gibi taaccüb anlamında ya da teessüf anlamındadır” demiştir. Kisâî’ye ait olan şu şiir gibi;

يا هيء ما لي من يعمر يُغنيه مَرَّ الزمان عليه والتَّغْلِيْبُ

Eyvah! Eyvah! İnsan yaşadıkça zamanın geçmesi ve değişimler onu tüketir.

Cevherî (ö. 400/1009’dan önce) şiirdeki يَا هَيْءُ مَا لِي ifadesinin üzüntü ve keder bildirdiğini belirtmiştir.³³ İbn Sîde (ö. 458/1066) ise bu kullanımın üzüntü ifade ettiğini ancak taaccübte ifade edebileceğini belirtmiştir.³⁴

Bu kalıplar يَا هَيْءُ مَا لِي şeklinde de kullanılabilirler.

ألا هيء من لم يدر ما هن هيمما ... ويل ام من لم يدر ما هن ويلما

Hayret! onların kim olduğunu bilmeyene hayret!

Yazıklar olsun onların kim olduğunu bilmeyene yazıklar olsun!

يَا هَيْءُ ifadesi şiirde taaccüb anlamında kullanılmıştır.³⁵

2.2.2.6. Kalıpları يا كرم ve يا كرم

İbn Manzûr يَا كَرَمٍ ve يَا كَرَمٍ kalıplarının taaccüb ifade ettiğini belirtmiş يَا كَرَمٍ kalıbına İmruülkays’tan (ö. 540 dolayları) şu şiiri delil getirmiştir.³⁶

نَزَلْتُ عَلَى عَمْرٍو بْنِ دَرْمَاءَ بُلُطَّةً فَيَا كَرَمٍ مَا جَارٍ وَيَا كَرَمٍ مَا مَحَلِّ

“Bulta’da Amr bin Dinâr’a misafir oldum. Ne acayip cömert bir karşılamaydı ve ne acayip cömert bir mekândı”

³²Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcü'l-luğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgâfur Attâr (Beyrut: Dârü'l-İlmi'l-melâyîn, 1990), 6/2562. Muhammed Kâsım Ahmed, *Ülûmu'l-Belağati (el-Bedi' ve'l-Beyan ve'l-Meâni)* (Trablus: el-Müessesetü'l-Hadise li'l-Kitab, 2003), 307.

³³ Cevherî, *es-Sihâh*, "hye", 1/85.

³⁴ Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-a'zam*, thk. Abdulhamid Hindâvî (Beyrut/Lübnan: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000), 4/447.

³⁵ Ebü Alî Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Fârisî, *el-Mesâilu'l-Basriyyât*, thk. Muhammed Şâtır (Matbaatu'l-Mededi, 1985), 1/596.

³⁶ İbn Manzûr, *Lisânül-'Arab*, "krm", 7/556.

Ebü'l-Hâris Zürrumme Gaylân b. Ukbe (ö. 117/735)'ye ait olan bu şiir de bu iki kalıp için örnek olarak verilebilir.

فَيَا كَرَمَ السُّكْنِ الَّذِينَ تَحْمَلُوا عَنِ الدَّارِ وَالْمُسْتَحْلِفِ الْمَبْتَدِلِ

Bu yerden ve geride kalan sefih halkından ayrıлып giden yerleşimciler ne cömerttiler.³⁷

2.2.2.7. Muzaf Olan Münâdâ

Nidâ üslubu taaccüb anında yaygın olarak kullanılan bir üslup olduğu buraya kadar verilen bilgiler ile anlaşılabilir. Ebû Hayyân el-Endelûsî (ö. 745/1344)'de bu hakikate değinmiş, *İrtişâfü'd-darab min lisâni'l-'Arab* adlı eserinde taaccüb için kullanılan bazı nidâ ifadelerin olduğunu bunların aslında taaccüb ifade etmediklerini ancak daha sonraları bu anlamda kullanıldıklarını belirtmiştir. "Ne güzel adam!" يا طيبها لَيْلًا "Ne hoş bir gece!" kullanımlarını buna örnek göstermiştir.³⁸

Nida ile yapılan taaccüb için son bir durum vardır ki, nida harfinden sonra muzâf bir münâdânın getirilmesidir.

يا دَيْنَ قَلْبِكَ مِنْهَا لَسْتُ ذَاكِرَهَا إِلَّا تَرَفَّرَقَ مَاءُ الْعَيْنِ أَوْ دَمَعَا

"Kalbinin ona olan borcu şaşılması doğrusu! Onu anmıyorsun ki illa gözün doluyor ya da yaşıyor."³⁹

2.3. İstifhâm ile Yapılan Taaccüb

İstifhâm bazı durumlarda kendi asıl mânasından çıkıp emir, nehiy, istihzâ, tehdit gibi daha farklı manalar ifade edebilmektedir. Emrin ifade ettiği yan anlamlardan biride taaccübtür. Bazı âlimler taaccüb ifade eden istifhamı "استفهام التَّعْجِيبِ" diye isimlendirirken⁴⁰ bazıları da "استفهام التَّنْبِيهِ" diye isimlendirmiştir.⁴¹

Ebü Hâmid Bahâüddîn es-Sübki (ö. 773/1372) bu türden istifham kullanımları için her ne kadar farklı bir mana ifade etseler de derinlemesine bir bakış ile istifham manasının tamamen kaybolmadığının anlaşılabilirliğini söylemiştir.⁴²

2.3.1. İstifham Hemzesi ile Yapılan Taaccüb

Taaccüb için kullanılan en yaygın ifadelerden biri de istifham hemzesi ile yapılan kullanımdır. Bu hemze Kur'ân-ı Kerim'de de istifham anlamında yaygın olarak kullanılmıştır. Örnek; *وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِذَا كُنَّا تُرَابًا وَأَنَاؤُنَا إِنَّا لَمُخْرَجُونَ* "İnkârcılar dediler ki: "Sahi, biz ve atalarımız toprak olunca mı diriltip (hayat alanına) çıkarılacak mışız?"⁴³ Halil b. Ahmed (ö.

³⁷ İbn Manzûr, *Lisânül-'Arab*, "skn" 11/337.

³⁸ Ebû Hayyân el-Endelûsî, *İrtişâfü'd-darab min lisâni'l-'Arab*, thk. Recep Osman Muhammed (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1418), 4/2086.

³⁹ Abdüsselâm b. Muhammed b. Hârûn b. Abdirrâzık, *el-Esâlibü'l-inşâ'iyye fi'n-nahvi'l-'Arabî* (Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 2005), 93.

⁴⁰ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Mu'terekü'l-akrân fi müştereki'l-Kur'ân*, thk. Muhammed el-Bicâvî (Kahire: Daru'l-Fikri'l-'Arabî, ts.), 435.

⁴¹ Fevval İn'am Akkâvî, *El-Mu'cemü'l-Mufassal fi Ulumi'l-Belâga* (Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996), 1/130.

⁴² Abdulfettah Laşin, *el-Behâ es-Sübki ve ârâ'ühü'l-belâğiyye ve'n-nakdiyye* (Dar't-Tabââtü'l-Muhammediyye, 1978), 115.

⁴³ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Neml 27/67.

175/791) bu ayette geçen hemzeyi “taaccüb hemzesi” olarak isimlendirmiştir.⁴⁴ Ancak bazı tefsir âlimleri ise Kur’ân’da ki bu hemze kullanımı için “istifham’ı inkârî” demişlerdir.⁴⁵

İstifham hemzesi bazen kendisinden sonra nefiy edatı gelmesi suretiyle de taaccüb anlamında kullanılabilir. Örneğin; *ألم تر إلى فلان، ألم تر إلى كذا وكذا* Araplar bu gibi kullanımları bir olay karşısında hayrete düştüklerinde ya da muhatabın dikkatini çekmek istediklerinde kullanırlar.⁴⁶ Ayrıca bu kullanım Kur’ân-ı Kerim’de de yaygın kullanılmaktadır. Örnek; *ألم تر إلى الذين خرجوا من ديارهم وهم ألوف حذر الموت* “Binlerce kişi oldukları hâlde, ölüm korkusuyla yurtlarını terk edenleri görmedin mi?”⁴⁷

2.3.2. *أى* Edatı ile Taaccüb

İbn Manzûr (ö. 711/1311) *أى* edatının üç anlama gelebileceğini, bunların istifham taaccüb ve şart olduğunu belirtmiştir.⁴⁸ Taaccüb anlamında kullanılan *أى* bazen marifeye hal olarak gelir. Örnek;

فأومأَتْ إِيمَاءً خَفِيًّا لِحَبِطٍ وَبِاللَّهِ عَيْنَا حَبِطٍ أَيَّمَا فَنِي

“Habter’e hafifçe işaret ettim. Allah Habter’i sakınsın o ne genç ama!”

Bazen de nekreye sıfat olarak gelir. Örnek;

بُئِينَ الرَّمِي لَا، إِنَّ، لَا، إِنَّ لَزِمِيهِ عَلَى كَثْرَةِ الْوَاشِيَيْنِ، أَيُّ مَعُونٍ

“Ey Buseyne! Hayır demeye sıkıca sarıl. Zira birçok iftiracı karşısında hayır’a sarılırsan, o kelime senin için ne yüce bir yardımdır.”

2.3.3. *كيف* Edatı ile Taaccüb

كيف şart ve istifham olmak üzere iki farklı şekilde kullanılır. Ancak taaccüb ifade eden *كيف* sadece istifham olarak kullanıldığında yan anlam olarak bu manaya gelebilmektedir. Örnek; “*كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ مِمَّنُّكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ*” Siz cansız (henüz yok) iken sizi diriltiren (dünyaya getiren) Allah’ı nasıl inkâr ediyorsunuz? Sonra sizleri öldürecek, sonra yine diriltecektir. En sonunda O’na döndürüleceksiniz.”⁴⁹ Sekkâkî (ö. 626/1229) bu ayette ki *كيف* edatının taaccüb ve tevbih (azarlama) ifade ettiğini belirtmiştir.⁵⁰

⁴⁴ Halil b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *el-Cümel fi’n-Nahv*, thk. Fahreddîn Kabâve, 1416, 263.

⁴⁵ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü’l-’akli’s-selîm ilâ mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm* (Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999), 7/447.

⁴⁶ İbn Manzûr, *Lisânü’l-’Arab*, "rey", 14/299.

⁴⁷ Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Bakara 2/243.

⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-’Arab*, "eyy", 4/162.

⁴⁹ Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Bakara, 2/28.

⁵⁰ Ebû Ya’kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-’ulûm*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-İlmiyye, 1420/2000), 1/314.

2.3.4. مِنْ Edatı İle Taaccüb

(مِنْ) Edatı istifham ifade ettiğinde yan anlam olarak taaccüb ifade edebilmektedir. İmam Abdülkadir b. Ömer el-Bağdâdî (ö. 1093/1682) مِنْ edatının istifham için kullanıldığına Araplardan aktardığı şu sözü delil getirmiştir. "Suphanallah bu kim ve bu ne"⁵¹ Birçok Alim'de Arapların bu sözünün taaccüb ifade ettiğini belirtmiştir.⁵²

2.3.5. مَا Edatı İle Taaccüb

İstifham manasında kullanılan مَا edatı bazen yan anlam olarak taaccüb ifade edebilmektedir. Bu türden مَا افعله, مَا افعله مَا kalıbındaki مَا ile karıştırılmamalıdır. Zira مَا افعله مَا kalıbındaki مَا taaccüb ifade etmekte iken istifham gibi bir manası yoktur. Burada anlatılan istifham مَا sınıfın yan anlam olarak taaccüb ifade etmesidir. Örnek; فأصحاب الميمنة ما أصحاب الميمنة وأصحاب "Ahiret mutluluğuna erenler var ya; ne mutlu kimselerdir!" Kötülüğe batanlara gelince; ne mutsuz kimselerdir!"⁵³ Ebü'l-Berekât en-Nesefî (ö. 710/1310) "ما أصحاب الميمنة" ifadesin taaccüb ifadesi olduğunu belirtmiştir.⁵⁴

2.3.6. أَيْ Edatı İle Taaccüb

أَيْ edatı كيف مِنْ أَيْنَ ve مِنْ أَيْنَ gibi farklı anlamlarda kullanılabilen bir edattır. . قَالَ أَيْ يَكُونُ لَهُ . "Onlar "O bizim üzerimize nasıl hükümdar olabilir? Biz hükümdarlığa ondan daha lâyîğiz dediler."⁵⁵ ayetinde كيف anlamında, مَرْيَمُ! قَالَ يَا مَرْيَمُ أَيْ لَكَ هَذَا "Meryem! Bu sana nereden geldi?" dedi."⁵⁶ ayetinde ise مِنْ أَيْنَ manasında kullanılmıştır. İstifham manasında olan "أَيْ" edatı bazen mecazi olarak taaccüb manası ifade edebilmektedir. Ebû Dâvûd el-Eyadî'ye ait olan şu şiirde olduğu gibi;

أَيْ أُتِيحُ لَهَا حِرْبَاءُ تَنْضَبِيَّةٍ لَا يُرْسِلُ السَّاقِ إِلَّا مُمَسِّكًا سَاقَا

"Nasıl muktedir olunuyor onu sevk etmeye. Tendube kertenkelesi (gibidir). Bir bacağına kaldırmıyor ki diğeriyle dalı tutmasın"

İbn Manzûr şiirdeki أَيْ أُتِيحُ ifadesinin taaccüb ifade eden bir kullanım olduğunu belirtmiştir.⁵⁷

⁵¹ Abdülkadir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edebe ve lübbü lübbâbi lisâni'l-'Arab* (Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 1997), 9/371.

⁵² Endelûsî, *İrtişâf*, 4/2086.

⁵³ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Vâkıa, 56/8-9.

⁵⁴ Ebu'l-Berekât Hâfızuddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, thk. Yusuf Ali Bedevî (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1419), 3/420.

⁵⁵ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Bakara 2/247.

⁵⁶ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Âli İmrân, 3/37.

⁵⁷ İbn Manzûr, *Lisânül-'Arab*, "eth", 1/307.

İstifham manasında olan ائى edatının taaccüb ifade etmesine ayrıca şu ayet örnek olarak verilebilir. قَالَتْ ائى يَكُونُ لى غَلامٌ وَّم يَتَسَمى بى بَشَرًا وَّم ائى بَعِيًا "Meryem, "Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım hâlde, benim nasıl çocuğum olabilir?" dedi"⁵⁸

2.4. İsim Fiiller ile Taaccüb

Bu kelimeler isim kalıbında olup fiil manası ifade eden kelimelerdir. Fiillerin hem manasını hem zamanını hem de amelini alırlar. Ancak fiilin alametlerini almazlar.⁵⁹

2.4.1. بَخ

بَخ (övüyorum) manasına gelen muzari anlamı taşıyan bir isim fiildir. Gördüğüm şeye karşın takdirimi ve saygımı sunuyorum anlamına gelir.⁶⁰ İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940) bu ifadenin bir şeyi yüceltme ifadesi olduğunu belirtmiştir.⁶¹ Ezherî'nin (ö. 370/980) ise *Tehzîbü'l-luğa* adlı eserinde bu ifadenin taaccüb anında kullanılan bir ifade olduğunu belirtmiştir.⁶² Meydânî ise (ö. 1298/1881) bu tabirin bir olay karşısında şaşkınlığa uğrayan kişinin söylemiş olduğu ifadedir demiştir. Ona göre بَخ tabirini kullanan biri sanki "ما أحسن ما أراه" (Gördüğüm şey ne kadar güzeldir) demiştir.⁶³

بَخ ifadesi aşağıdaki gibi farklı şekillerde kullanılmıştır.⁶⁴

a) بَخ harfinin fethalı خ harfinin zammeli. كَد kelimesi gibidir.

b) بَخ harfi fethalı خ harfi sükunludur. كَل kelimesi gibidir. Kumey'tin şu şiiri gibi.

تَنْفُضُ بُرْدِي أَم عَوْفٍ، وَلَمْ يَطْرُقْ لَنَا بَارِقٌ، بَخٌ لِّلوعِيدِ وَلِلرَّهْبِ

"Ümmü avf ağacının böceği silkeleniyor da o ışık saçan böcek bize doğru uçmıyor. Peh! Tehdide bak, korkutmaya bak."

c) بَخ harfinin fethalı خ harfinin kesralıdır.

d) بَخ harfinin fethalı خ harfinin şeddeli ve kesraslıdır. Aşağıdaki şiir gibi;

فِي حَسَبِ بَخٍ وَعَزِّ أَفْعَسَا

Şaşılası güzellikte bir soy ve göğsü dışarı çıkık bir izzet...

e) بَخ harfi fethalı خ harfi şeddeli ve tenvinli kesralıdır. Aşağıdaki şiir gibi;

رَوَّافِدُهُ أَكْرَمُ الرَّافِدَاتِ بَخٌ لِّكَ بَخٌ لِّبَحْرِ خَضَمِ

⁵⁸ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Meryem, 19/20.

⁵⁹ Hasan, *en-Nahvü'l-vâfi*, 4/140.

⁶⁰ Hasan, *en-Nahvü'l-vâfi*, 4/161.

⁶¹ Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, "bhh" 7/230.

⁶² Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, thk. Muhammed 'İvaz Mu'rib (Beyrut: Daru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 2001), 10/7/10.

⁶³ Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd (Beyrut: Daru'l-Mârife, ts.), 1/110.

⁶⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, "bhh", 3/6.

“Onun ikramları en mükemmel ikramlardır. Helal sana! Helal senin gibi büyük cömertlik denizine”

f) ب:ب harfinin fethalı خ harfi tenvinli ve dammelidir.

g) ب:ب harfinin fethalı خ harfinin sakindir. Aynı kelime tekrarlı şekilde söylenir. Şiirde olduğu gibi;

بِئْسَ نَبِيٌّ لِهَذَا كَرِيماً فَوْقَ الْكَرِيمِ

Öf be şu adama. Cömertlik üzerine cömertlik.

h) ب:ب harfi fethalı خ harfi sakin ب harfi kesralı ve خ harfi sakindir.E'şâ Hemdân'a ait olan şu şiir gibi;

بَيْنَ الْأَشْجِ وَفَيْسٍ بَادِحٍ بَخِيحٍ لَوْلَادِهِ وَلِلْمَوْلُودِ

Yaralı ile Kays arasın yüce biri vardır. Helal o ana babaya helal o evlada.

I) ب:ب İlk خ harfi tenvinli esreli ikinci خ harfi ise sakindir.

i) ب:ب Her iki خ harfi de esreli ve tenvinlidir. Hz. Muhammed'in, وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ وَعَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ "Rabbinizin başışına, genişliği göklerle yer arası kadar olan ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun."⁶⁵ Ayeti nazil olduğunda söylemiş olduğu "ب:ب (Vay! Maşallah vay!) ifadesi gibi.

j) ب:ب Her iki kelimedede de ب harfi fethalı خ harfi ise şeddeli tenvinli ve kesrelidir.

2.4.2. واو

واو kelimesi اَتَعَجَّبُ (şaşıyorum, hayret ediyorum) manasında muzari zamana ait olan isim fiildir.⁶⁶

واو kelimesi واها şeklinde ve وا şeklinde de kullanılmaktadır.şeklinde kullanılması ⁶⁷ واها oldukça yaygındır. وا şeklinde gelmesi için şairin şu şiirini örnek olarak getirebiliriz.

واها kelimesinin taaccüb manasında kullanılmasına Ebu Necm'e ait olan şu şiir örnektir,⁶⁸

واهاً لِرَبِّيَا تُمْ وَاهاً وَاهاً ... يَا لَيْتَ عَيْنَاهَا لَنَا وَفَاها

Maşallah Reyya'ya maşallah maşallah, Keşke gözleri ve ağzı bizim olsa

وا Kelimesinin taaccüb manasında olmasına ise şu şiir örnektir;⁶⁹

وَ يَا بَابِي أَنْتِ وَفُوكِ الْأَشْنَبُ كَأَمَّا دُرٌّ عَلَيْهِ الرَّزَنْبُ

“Hey maşallah! Babam sana ve senin o beyaz dişli ağzına kurban. Sanki o beyaz dişli ağzına zerneb (Güzel kokulu bir ot) sürülmüş”

⁶⁵ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Âli İmrân, 3/133.

⁶⁶ Hasan, *en-Nahvü'l-vâfi*, 4/154.

⁶⁷ Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, 2/92.

⁶⁸ Cevherî, *eS-Sihâh*, "veh", 6/2257.

⁶⁹ Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî el-Endelüsî el-Ceyyânî İbn Mâlik et-Tâî, *Şerhu'l-Kâfiyeti's-Şâfiye*, thk. Abdulmun'im Ahmed Hüreydî (Mekke: Câmi'atu Ümmi'l-Kurâ, ts.), 3/1386.

2.4.3. وَي

أعجب “Şaşıyorum, hayret ediyorum” anlamında kullanılan muzari olan isim fiilidir.⁷⁰ İbn Sîde (ö. 458/1066) ise وَي ifadesi için “taaccüb ifade eden bir harftir” demiştir.⁷¹

وَي kelimesinin taaccüb ifade ettiğine şairin şu şiiri örnektir;⁷²

وَي لِأَمْتِهَا مِنْ دَوِيِّ الْجَوِّ طَالِيَةً وَلَا كَهَذَا الَّذِي فِي الْأَرْضِ مَطْلُوبٌ

“Vah Anasına! Gökyüzünden gelen seslenişi istemek yeryüzündeki bir seslenişi duymak istemek gibi değildir.”

وَي kelimesinin وَي kelimesinden kinaye olarak getirildiği söylenmiştir. وَيْ sözünün aslında وَيْلُ أَهْمُهُ ifadesinin tahfif edilmiş halidir. İki ل harfi peş peşe toplanınca tahfiflik olması adına birinci ل harfi hafif edilmiştir. Bu iddiayı savunanlar Antere’ye ait olan bu şiiri örnek vermişlerdir;⁷³

وَلَقَدْ شَفَى نَفْسِي وَأَذْهَبَ سَقْمَهَا قَبِيلُ الْفَوَارِسِ: وَيْكَ عَنْتُرُ أَقْدِمِ

“İçime ferahlattı ve kederimi giderdi. Atlıların (Savaş esnasında ki atlı arkadaşlarının) Ey Ânter! Veyl olsun sana! İleri âtil demeleri.”

Şiirde ki وَيْ ifadesi aslında وَيْلُ idi. Bu kelime çok kullanıldığından dolayı dilde tahfiflik olması için ل harfi hafif edildi وَيْ oldu.

Bazen وَيْ kelimesi كَأَنَّ edatının başında gelir. كَأَنَّ ise şeddeli ve sakin olarak kullanılabilir.⁷⁴ Şu ayette olduğu gibi.

يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ

“Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızık bol verir dediler”⁷⁵

2.5. Lafzatullah ile Taaccüb**2.5.1. سُبْحَانَ اللَّهِ**

سُبْحَانَ اللَّهِ ifadesi Allah’ın noksan sıfatlardan münezzehtir demektir. Bazıları bu tabir için Allah’ı eşten ve çocuktan münezzehtir kılmak anlamında olduğunu söylemiş, bazıları ise bu

⁷⁰ Cemâluddin Abdullah İbn el-Ensârî İbn Hişâm, *Muğni’l-Lebîb ‘an-Kutubi’l-E’ârîb*, thk. Mâzin el-Mubârek - Muhammed Ali Hamdallah (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1985), 483.

⁷¹ Ebü’l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l-muhîtü’l-a’zam* (Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2000), "vy", 10/603.

⁷² Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, "vy", 40/269.

⁷³ İbn Manzûr, *Lisânül-‘Arab*, "vy", 15/418.

⁷⁴ Ebü Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü’l-‘Ayn*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, 1424/2003), 1/8/443.

⁷⁵ Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Kasâs, 28/82.

ifadenin “Allah’ı ona yaraşmayan her türlü şeyden beri olduğu anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bu tabir taaccüb anında kullanılan bir ifadedir⁷⁶

سُبْحَانَ اللَّهِ ifadesinin birkaç farklı kullanımını vardır. Bazen سُبْحَانًا şeklinde kullanılabilmekte, şiirde olduğu gibi;⁷⁷

سُبْحَانَهُ ثُمَّ سُبْحَانًا نَعُوذُ بِهِ ... وَقَبْلَنَا سَبَّحَ الْجُودِيُّ وَالْجُمُودُ

“Sübhânallah! Sübhânallah! Allah’a sığınırız. Bizden önce de onu dağlar taşlar tespih ederdi”

سُبْحَانَ اللَّهِ ifadesi bazen de اللَّهُ lafzı hafzedilerek kullanılır. Bu durumda genel olarak سُبْحَانَ مِنْ şeklinde مِنْ harfi ceri ile kullanılır. E’şâ’ya ait olan şu şiir gibi;⁷⁸

أَقُولُ لَمَّا جَاءَنِي فَخْرُهُ سُبْحَانَ مِنْ عُلُقَمَةَ الْفَاخِرِ

“Alkame ile ilgili övgü dolu sözler bana gelince dedim ki; Sübhânallah! Muhteşem Alkame’ye”

2.5.2. اللَّهُ دَرَكٌ

اللَّهُ süt demektir. Devenin sütü çok olduğunda “دَرَكْتُ” fiili kullanılmıştır. Bu kelimenin iyi ya da kötü olsun her amel için kullanılan bir isim olduğu da söylenmiştir. اللَّهُ دَرَكٌ ifadesi ise İŞİN Allah’a emanet) olduğu anlamında olduğu ve bu ifadenin bir eylem karşısında duyulan taaccübü ifade etmek için kullanıldığı söylenmiştir.⁷⁹

İbn Sîde (ö. 458/1066) اللَّهُ دَرَكٌ ifadesinin taaccüb için kullanılan bir ifadeye dönüşmesi ile ilgili şu bilgiyi vermiştir. “Bir adam deve sağan birini görmüş ve deveden gelen sütün fazlalığına hayret ederek اللَّهُ دَرَكٌ “Maşallah sütüne demiştir. Daha sonra bu ifade her şaşkınlık veren durum karşısında kullanılan bir ifadeye dönüşmüştür.”⁸⁰

اللَّهُ دَرَكٌ ifadesinin taaccüb manasında kullanılmasına şu şiir örnektir;⁸¹

بَانَ الشَّبَابُ وَأَقْفَى ضِعْفُهُ الْعُمُرُ اللَّهُ دَرَكِي! فَأَيَّ الْعَيْشِ أَنْتَظِرُ

“Gençlik göründü ve hayat onun zayıflıklarını ortadan kaldırdı. Maşallah bana! Bundan böyle hangi hayata özenirim”

Bazen bu ifade دَرَّ دُرٌّ فَلَانٍ şeklinde kullanılmıştır. Şu şiirde olduğu gibi;⁸²

در در الشَّبَابِ وَالشَّعْرَ الْأَسْوَدَ ... وَالضَّامِرَاتِ تَحْتَ الرِّجَالِ

“Helal olsun gençliğe, siyah kıllara ve adamların içindeki yüreklere”

2.5.3. اللَّهُ أَبُوكَ

⁷⁶ İbn Manzûr, *Lisânül-‘Arab*, "sbh", 2/471.

⁷⁷ Bağdâdî, *Hizânetü'l-‘edeb ve lübbü lübbâbi lisâni'l-‘Arab*, 7/234.

⁷⁸ Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 1408, 1/1/24.

⁷⁹ Zebidî, *Tâcu'l-‘Arûs*, "drr", 11/279.

⁸⁰ İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-a'zam*, "drr", 2000, 9/263.

⁸¹ İbn Manzûr, *Lisânül-‘Arab*, "drr", 4/280.

⁸² Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, *Cemheretü'l-emsâl* (Beirut: Daru'l-Fikr, ts.), 2/211.

Bu ifade taaccüb ve medih anında kullanılan bir ifadedir. Anlamı ise "Senin gibi birini dünyaya getirdiği için baban yalnızca Allah'a aittir. Yani onun tek koruyucusu ve onun canını alacak yegâne kişi Allah'tır."⁸³

Hz. Muhammed'in Mekke'de esir olarak tutulan Müslümanları geri alabilmek adına karşılığında verebilmek için Seleme'den onun cariyesini istediği bu hadis **اللَّهُ أَتُوبُكَ** taaccüb ifade ettiğine örnektir.

فَقَالَ: " يَا سَلَمَةُ، هَبْ لِي الْمَرْأَةَ لِلَّهِ أَتُوبُكَ "، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَاللَّهِ أَعْجَبْتَنِي مَا كَشَفْتَ لَهَا نَوْبًا وَهِيَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

"Ey Seleme! Baban Allah'a emanet (Bu kadını bana bağışla." dedi. Ben de; Ey Allah'ın rasûlü ben henüz onun elbisesini bile açmadım. O senin olsun, dedim."⁸⁴

اللَّهُ أَتُوبُكَ ifadesi bazen **لَا أَتُوبُكَ** şeklinde kullanılmıştır. Şu şiirde olduğu gibi;⁸⁵

لَا أِبْنَ عَتِي مَا يَخَافُ الْحَادِثَاتِ مِنَ الْعَوَاقِبِ

"Amca oğlum Allah'a emanet olsun. O işlerinin sonucundan korkmaz"

Bu kalıba benzer bir şekilde kullanılan diğer bir taaccüb ifadesi **اللَّهُ أَنْتَ** kalıbıdır.⁸⁶ Ayrıca bu kalıp bazen de **اللَّهُ أَنْتَ مِنْ رَجُلٍ** "Mâşallah sana ne adamsın!" şeklinde kullanılabilir.⁸⁷

Sonuç

Taaccüb, hayret veren bir olay karşısında verilen doğal bir tepkidir. Tepkiler çoğu zaman kendilerini sözcükler ile ifade ederler. Arap dilinde taaccüb için kullanılan pek çok ifade vardır. Bu ifadelerin büyük bir bölümü, vaz' itibari ile farklı anlamlar ifade ederken zamanla taaccüb için kullanılan bir yapıya dönüşmüşlerdir.

Taaccüb için kullanılan ifadeleri kurallı ve kurlsız olanlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Kurallı olan taaccüb ifadeleri **مَا أَفْعَلُهُ** ve **مَا أَفْعَلُ بِهِ** kalıplarıdır. Bu iki kalıbı kurallı yapan, gerekli şartları taşıması durumunda her fiili bu iki kalıba sokarak birer taaccüb ifadesine dönüşmelerini sağlayabilmektedir. Örneğin **صَبَرَ** (Sabretti) fiili taaccüb manası elde edilmek istendiğinde bu iki kalıba sokularak **مَا أَصْبَرُهُ** ve **مَا أَصْبَرُ بِهِ** (Ne acayip sabretti!) denilmek sureti ile birer taaccüb ifadesine dönüştürülebilmektedir.

Kuralsız (semâi) olan kalıplar ise büyük bir bölümü aslında taaccüb için vaz' edilmemiş zamanla bu mana için kullanılır hale gelmişlerdir. Bu türden ifadeleri nida şeklinde kullanılanlar, istifham şeklinde kullanılanlar, lafzatullah ile kullanılanlar bir de isim-fiil olarak kullanılanlar olmak üzere dört farklı kategoride incelemek mümkündür.

⁸³ Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, "ebv", 37/25.

⁸⁴ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayp el-Ârnâvût (Müessetü'r-Risâle, 2001), 27/28.

⁸⁵ Ezherî, *Tehzibu'l-Luğâ*, "ebv", 6/223.

⁸⁶ Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh İbn Malik, *Şerhu'l-Kâfiyeti's-Şâfiye*, thk. Abdulmun'im Herîdî (Mekke: Câmî'atu Ummu'l-Kurâ, 1982), 2/1076.

⁸⁷ Muhammed 'Îd, *en-Nahvu'l-Musaffâ* (Kahire: Mektebetu's-Şebâb, ts.), 565.

Kuralsız (semâi) olan kalıplar asıl manalarından soyutlanarak taaccüb için kullanılan bir ifadeye dönüştüklerinden, bu tarzdan ifadelerin doğru anlaşılabilmesi adına, birer taaccüb ifadeleri oldukları göz ardı edilmemelidir.

Taaccüb, işin sonunda bir vurgu olduğundan herhangi bir kelime vurgu yapmak sureti ile bir taaccüb ifadesine dönüşebilir. Makalede ele alınan kullanımlar sıklıkla taaccüb anında kullanılan ve neredeyse taaccüb manası ile bütünleşmiş olan ifadelerdir.

Kaynakça

- Abdüselâm b. Muhammed b. Hârûn b. Abdirrâzık. *el-Esâlîbü'l-inşâ'iyye fi'n-nahvi'l-'Arabî*. Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 2005.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût. Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Akkâvî, Fevval İn'am. *el-Mu'cemü'l-Mufassal fi Ulumi'l-Belâga*. Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Basım, 1996.
- Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer. *Kur'ân-ı Kerîm Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2006.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl *Cemheretü'l-emsâl*. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- Âtik, Âbdulaziz. *İlmu'l-Meâni*. Beyrut: Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 2009.
- Bağdâdî, Abdülkadir b. Ömer b. Bâyezîd. *Hizânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-'Arab*. Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 1997.
- Besyûnî, Abdulfettah. *İlmu'l-Me'ânî: Dirâse Belâğîyye ve Nakdiyye li-Mesâili'l-Me'ânî*. Suudi Arabistan: Daru'l-Meâlimi's-Sekafiyye, 1998.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh Tâcü'l-luğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdülgâfur Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-ilmî'l-melâyîn, 4. Basım, 1990.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. 3 Cilt. İstanbul: İslam Mecmuası Yay., 1985.
- Ebüssuûd Efendi. *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Endelûsî, Ebû Hayyân. *İrtişâfü'd-darab min lisâni'l-'Arab*. thk. Recep Osman Muhammed. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1418.
- Eşmûnî, Ali b. Muhammed Nureddin. *Şerhu'l-Eşmûnî alâ Elfiyeti İbn Mâlik*. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419.
- Ezheri, Muhammed b. Ahmed. *Tehzibu'l-Luğa*. thk. Muhammed İvaz Mu'rib. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-'Arabi, 1. Basım, 2001.
- Fârisî, Ebû Alî Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr. *el-Mesâilu'l-Basriyyât*. thk. Muhammed Şâtr. 2 Cilt. Matbaatu'l-Mededi, 1985.

- Ferâhîdî, Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm. *Kitâbü'l-'Ayn*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1424/2003.
- Ferâhîdî, el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm. *el-Cümel fi'n-Nahv*. thk. Fahreddîn Kabâve, 1416.
- Fevzân, Abdullah b. Salih. *Delîlu's-Sâlik ilâ Elfîyyeti İbn Mâlik*. Bureyde: Dârü'l-Müslim, 1999.
- Fudayl, Dr. Abdülhâdi. *Muhtasaru'n-Nahv*. Cidde: Daru's-Şuruk, 1980.
- Hasan, Abbas. *en-Nahvü'l-vâfi*. 4 Cilt. Kahire: Dârü'l-maârif, 3. Basım, 1973.
- İd, Muhammed. *en-Nahvu'l-Musaffâ*. Kahire: Mektebetu's-Şebâb, ts.
- İbn Hişâm, Cemâleddin Abdullah İbn el-Ensârî. *Muğni'l-Lebîb 'an-Kutubi'l-E'ârîb*. thk. Mâzin el-Mubârek - Muhammed Ali Hamdallah. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 6. Basım, 1985.
- İbn Hişâm, Cemâleddin 'Abdullah İbn el-Ensârî. *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb fi Ma'rifeti Kelâmi'l-'Arab*. Mısır: Matbâ-i Sâ'adet, 1965.
- İbn Malik, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh. *Şerhu'l-Kâfiyeti's-Şâfiye*. thk. Abdulmun'im Herîdî. Mekke: Câmi'atu Ummu'l-Kurâ, 1982.
- İbn Mâlik et-Tâi, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâi el-Endelüsî el-Ceyyânî. *Şerhu'l-Kâfiyeti's-Şâfiye*. thk. Abdulmun'im Ahmed Hüreydî. Mekke: Câmi'atu Ümmi'l-Kurâ, 1. Basım, ts.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaleddin. *Lisânul-'Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414.
- İbn Sîde, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî. *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-a'zam*. thk. Abdulhamid Hindâvî. 11 Cilt. Beyrut/Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 2000.
- Esterâbâdî, Muhammed b. H. *Şerhu'l-Kâfiye*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1998.
- Kâsım Ahmed, Muhammed. *Ûlûmu'l-Belağati (el-Bedi' ve'l-Beyan ve'l-Meâni)*. Trablus: el-Müessetü'l-Hadise li'l-Kitab, 2003.
- Laşin, Abdulfettah. *el-Behâ es-Sübkî ve ârâ'ühü'l-belâğîyye ve'n-nakdiyye*. Dar't-Tabââtî'l-Muhammediyye, 1978.
- Meydânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm en-Nisâbüri. *Mecma'u'l-emsâl*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd. Beyrut: Daru'l-Mârifet, ts.
- Müberred, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Ezdî es-Sümâlî. *el-Kâmil fi'l-edeb (fi'l-luğa ve'l-edeb ve'n-nahv ve't-tasrîf)*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. 4 Cilt. Kahire: Darü'l-fikri'l-Arabi, 1997.

- Nesefî, Ebu'l-Berekât Hâfızu'ddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. thk. Yusuf Ali Bedevî. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1419.
- Râcihi, Abduh Alî İbrâhîm. *Tatbîku'n-Nahv*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-Ârabiyye, t.y.
- Radî el-Esterâbâdî, Necmü'l-eimme Radiyyüddîn Muhammed b. el-Hasen el-Esterâbâdî el-Garavî es-Semnâkî. *Şerhu's-Şâfiye*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Sâdoğlu, Şabân. *Muvazzah Sarf İlmi*. İstanbul: el-Mektebetü'l- Mahmûdiyye, ts.
- Samarrai, Dr. Fadıl Salih. *Meâni'n-Nahv*. Ürdün: Darü'l-fikr, 2000.
- Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî. *Miftâhu'l-ulûm*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1420/2000..
- Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî. *el-Kitâb*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 3. Basım, 1408/1988.
- Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahman b. Ebîbekr. *Hem'u'l-Hevâmi' fî Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'*. thk. Abdulhamîd el-Hindâvî. Mısır: el-Mektebetü't-Tevkîfiyye, ts.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Mu'terekü'l-akrân fî müştereki'l-Kur'ân*. thk. Muhammed el-Bicâvî. Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabî, ts.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdırrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî. *Tâcu'l-'Arûs*. thk. Komisyon. Dâru'l-Hidâye, ts.